

TARTU ÜLIKOOL
FILOSOOFIATEADUSKOND
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
SOOME-UGRI OSAKOND

Liis Viks
VERBIDE *LÕPETAMA* JA *LOPETTAA* TÄHENDUSED
ERI KASUTUSKONTEKSTIDES

Bakalaureusetöö
Juhendaja Margit Kuusk

TARTU 2013

SISUKORD

1. SISSEJUHATUS	3
2. TEOREETILINE TAUST.....	4
2.1. Semantika ja tähendus	4
2.2. Erinevaid tähenduse tüüpe.....	5
2.2.1. Entiteedid.....	5
2.2.2. Ekstensioon ja intensioon	6
2.2.3. Süsteemi-, konteksti-, kõneleja- ja kuulajatähendus	6
2.2.4. Leksikaalsed ja grammatilised tähendused.....	7
2.3. Verbisemantika	7
2.3.1. Verbid sõnaliigina.....	7
2.3.2. Verbide semantilisi rühmi	8
2.3.3. Muutumisverbid.....	10
2.3.4. Polüseemia.....	11
3. AINESTIK JA UURIMISMEETOD	13
3.1. Korpusanalüüs	13
3.2. Uurimismeetod	13
4. VERBI <i>LÕPETAMA</i> KASUTUSKONTEKSTID.....	15
5. VERBI <i>LOPETAA</i> KASUTUSKONTEKSTID.....	23
6. VERBIDE <i>LÕPETAMA</i> JA <i>LOPETAA</i> KASUTUSKONTEKSTIDE VÕRDLUS	31
7. KOKKUVÕTE.....	34
8. KIRJANDUS.	35
9. TIIVISTELMÄ	37

1. SISSEJUHATUS

Käesolevas bakalaureusetöös antakse ülevaade verbide *lõpetama* ja *lopettaa* kasutuskontekstidest soome ja eesti keeles ning semantilistest rühmadest, mis moodustuvad nendest objektidest, mis esinesid uuritavate verbidega kõige enam. Töö peaeesmärk on leida, missugustes kontekstides kasutatakse verbe *lopettaa* ja *lõpetama* ning millist tähendust nad seal edasi kannavad.

Sellise teema valikuni ajendas eelkõige verbide *lopettaa* ja *lõpetama* tüvede sarnasus, mis võib samal ajal olla ka eksitav, kuna see ei tähenda iga kord samamõttelisust. Tihti peale on verbidel samades kasutuskontekstides eri tähendused, mis võivad keelekasutajale suhtlemisel probleeme põhjustada, kuna sõnu eelistatakse üldiselt valida võimalikult lähedale oma emakeelele (*near-native proficiency*) (Pällin, Kaivapalu 2012: 288). Sellest johtuvalt on antud teema huvipakkuv ning tingimata põhjalikum uurimist vajav, et välja selgitada verbikasutusest tekkida võivaid probleemkohti, millest saadud tulemusi võib hiljem teise keele õpetamisel rakendada.

Varasemalt on sarnast teemat uurinud Kanni Labi oma artiklis „Eesti regilaulude verbisemantika” (2007). Eesti verbide uurimisega (eelkõige tuumverbide) on tegelenud Ilona Tragel (2003). Tragel on võrrelnud ka verbe *saada* ja *voida* oma artiklis „Eesti *saama* ja *võima* ning soome *saada* ja *voida*. Tähendused ja vastavused kognitiivse grammatika vaatenurgast” (2001). Samuti on verbe *mennä* ja *lähteä* võrrelnud Kristi Pällin ja Annekatrin Kaivapalu oma artiklis „Suomen *mennä* ja *lähteä* vertailussa: lähtökohtana vironkielinen suomenoppija” (2012).

Bakalaureusetöö jaotub kahte ossa. Töö teoreetilises osas tuleb juttu tähendusest ja selle erinevatest tüüpidest ning verbidest ja nende semantilistest rühmadest, liikidest, muutumisverbidest ja polüseemiast. Töö empiiriline osas põhineb korpusanalüüsil ning uurimuse aluseks on võetud kaks korpus: verbi *lõpetama* kohta on aineestik pärit Postimehe allkorpusest 1995.–2000. a. väljaannetest ning verbi *lopettaa* aineestik on võetud CSC – Tieteen tietotekniikan keskus-nimelisest korpusest. Empiirilises osas uuritakse verbide *lopettaa* ja *lõpetama* kasutuskontekste ning lõpuks saadud tulemusi võrreldakse.

2. TEOREETILINE TAUST

2.1. Semantika ja tähendus

Kuna antud tööd läbiv teema on tähenduste leidmine, siis on alustuseks vajalik selgitada, mida semantika endast kujutab.

Semantika on keeleteaduse haru, mille eesmärgiks on uurida loomulike keelte tähendusi, mille objektiks on grammatiliste kategooriate ja sõnade tähendused (Karlsson 2002: 229). Silvi Tenjese järgi on semantika peamiseteks ülesanneteks uurida, mis need tähendused on ning anda abinõu kirjeldamiseks keele tähendust (Tenjes 2010: 29).

Tähendust ennast võib samuti tõlgendada mitmeti. On esitatud ka teooriaid, millest kahte alljärgnevalt tutvustatakse.

Tähenduse olemust võib esiteks mõista nii, et kui määratleda mingit reaalsusse kuuluvat olendit või objektile orienteeritud kogumeid, on sõna tähendus selle nägemuse järgi just seesama olend või objektiorienteeritud kogum, millele viidatakse sõnaga. Sellist tähendust kutsutakse tähenduse nimeteooriaks. (Kangasniemi 1997: 9)

Teise tähenduse definitsiooni järgi on tähendus mingi idee või ettekujutus, mille tekitab sõna keelekasutaja teadvuses. Seda teooriat kutsutakse tähenduse kontseptsiooni teooriaks. (Kangasniemi 1997: 10)

Tähenduse nimeteooria on teooria, mille suundumus on käsitleda tähendust sellisena, kuidas meeled seda defineerivad (Bloomfield 1933: 147). Nimeteooria negatiivne külg on paraku selle osutumine puudulikuks ja nõrgaks. See tuleb ilmsiks enamasti siis, kui seda sobitatakse sõnadega, mis ei tundu viitavat mitte ühelegi reaalsusesse kuuluvale objektile. Nimeteooria järgi ei ole sellistel sõnadel üldse tähendust, kui tähendust just ei aktsepteerita üksnes keelekasutaja teadvuses. Näiteks võib tuua abstraktse sõna *armastus*, mis ei viita tegelikult mitte ühelegi sellisele objektile, millele osutades saaks tähendust määrata. (Kangasniemi 1997: 9–10)

Probleem seoses nimeteooriaga on selle kokkuviimine muude sõnadega kui substantiivid. Näiteks võiks adjektiiv *punase* tähenduseks mõelda kas kõikide punaste

objektide kogumikku või siis seda spektri osa, mida nimetatakse punaseks. (Kangasniemi 1997: 10)

Tähenduse kontseptsiooni teooria on seevastu paremini toime tulnud erinevatesse sõnaklassidesse kuuluvate tähenduste selgitamisel. Sel juhul on adjektiivi *punane* tähendus miski punasuse mõiste. (Kangasniemi 1997: 10)

Üleüldiseks kontseptsiooni teooria nõrkuseks võib nimetada seda, et see ei ole paljuütlev. Kui mingit tähendust määrata väljendiga vastavaks mõisteks, ei muutu tähendus selgemaks, kuna esile võivad kerkida küsimused seoses sellega, milised need teadvuses tekkinud mõisted on. Sel puhul määratakse tähendus väljendile vastavaks mõisteks, mis omakorda määratletakse väljendi tähenduseks. (Kangasniemi 1997: 10–11)

2.2. Erinevaid tähenduse tüüpe

2.2.1. Entiteedid

Keelemärgi üks olulisematest ülesannetest on osutada asjadele, isikutele ja nähtustele, mida nimetatakse entiteetideks ehk olemiteks. Entiteedile saab pärast selle esimest esinemist viidata substantiivse pronoomeniga (eesti keeles *see* või *tema*) (Pajusalu 2009: 60). Viitamisvõime on tähenduse kõige kergemini tajutav omadus, sest alati on lihtsaim seletada tähendust, osutades mõnele vastava tähendusega entiteedile. Kui näiteks küsida *mida tähendab „koer“?*, siis on väga lihtne osutada koera suunas. Entiteetide liigid tekivad seoses sellega, kuidas inimesed neid nimetavad. Seda kutsutakse nominalismiks. Realismi puhul aga selgub, et inimesed mõtlevad entiteetidele ise nimetusi välja. (Pajusalu 2009: 9)

John Lyons (1977: 442–445 viidatud Pajusalu 2009 järgi) jagab entiteedid järgnevalt:

- a) esimese astme entiteedid on elusolendid ja objektid, mis on ajaliselt püsivad ja paiknevad mingis kohas (*kus on X?*), nt *inimene, koer, auto*;

b) teise astme entiteedid on ajalised protsessid, sündmused ja seisundid, mis toimuvad teatud aja jooksul (*millal on X?*), nt *sündmus, etendus*;

c) kolmanda astme entiteedid on väited, mis on kas tõesed või väärad (*kas X on tõene?*) ning pole ei ajalised ega ka ruumilised, nt *eile sadas lund*.

2.2.2. Ekstensioon ja intensioon

Kõik mingi sõnaga nimetatavad entiteedid moodustavad selle sõna tähenduse ekstensiooni ehk mahu, mis kujuneb tähenduse kirjelduse ehk intensiooni (sisu) kaudu. Näitena võib tuua sõna *koer* intensiooni, mis näitab mentaalselt loomaliiki, andes küllaldaselt infot selle kohta, kas mingi loom on koer või midagi muud. (Pajusalu 2009: 9)

2.2.3. Süsteemi-, konteksti-, kõneleja- ja kuulajatähendus

Igal keeleüksusel peab olema süsteemitähendus ehk keeles kinnistunud tähendus või tähenduste hulk, mille inimene on omandanud emakeelena või võõrkeelena õppides. Süsteemitähendus on kontekstivaba, mis tähendab seda, et see ei olene kasutamiskohast, -põhjustest ega ka sellest, kes on keeleüksust kasutanud. Kontekstivabadus pole aga võimalik ilma lausekontekstita ning seetõttu võivad tihti esinevad verbid eri lausetüüpides olla erineva tähendusega. Näites verbi *tulema* tähendus sõltub sellest, millised teised lauseliikmed on: see võib näidata liikumist (*poiss tuleb koju*), muutumist (*poiss tuleb teadvusele*) ning ka kohustust/modaalsust (*poisil tuleb teha kodutöö*). Lisaks süsteemi- ja kontekstitähendusele on ka kõneleja- ja kuulajatähendus, mis tähendab seda, et suhtlemises võivad tekkida arusaamatused (enamasti semantilistel ja pragmaatilistel põhjustel). Kuna keel on kindel süsteem, siis on arusaamatusi võimalik lahendada rääkimise teel. (Pajusalu 2009: 10–12)

2.2.4. Leksikaalsed ja grammatilised tähendused

Leksikaalsete tähenduste all mõeldakse semantika valdkonda kuuluvaid vabade morfeemide tähendusi, mis on näiteks sõnade *hobune*, *joonistama*, *eile* tähendused. (Pajusalu 2009: 12)

Grammatiliste tähendustega (kuuluvad grammatika valdkonda) mõeldakse aga seotud morfeeme, milleks on näiteks mineviku tunnus *-si-*, mitmuse tunnus *-d*. (Pajusalu 2009: 12)

Eesti keeles on ka sellist sorti morfeeme, mida ei saa semantika ega grammatika alla liigitada. Nendeks on näiteks kaassõnad *ees*, *peal* ja *all* ning asesõnad *see*, *ta* ja *mingi*. Tegemist on küll leksikaalsete sõnadega, kuid teisest küljest väljendavad nad tähendusi skemaatilisel, mis iseloomustab rohkem grammatikat. (Pajusalu 2009: 12)

2.3. Verbisemantika

2.3.1. Verbid sõnaliigina

Verbid ehk tegusõnad on sõnaliik, mis esinevad erinevates aegades ja kõneviisides, pöörduvad isikus (vähemalt singulari 3. isikus) ning täidavad lauses ka öeldise rolli. Eelnevalt mainitud tunnused on omased vaid tegusõnadele, kuna mitte ühelgi teisel sõnaliigil ei ole verbiga samasuguseid omadusi. (Karlsson 2002: 218) Soome-ugri keeled üldjoontes väljendavad lauses tegijat ja tegevust erinevate sõnadega, aluseks on nimi- või asesõna ning öeldiseks on verb. Sellisel juhul on verb sõna, mis seob endaga subjekti ja objekti ning muutub (vähemalt eesti keeles) ajas, isikus, kõneviisis, tegumoes ja kõneliigis. (Pajusalu 2009: 64)

Eri keeled võivad rääkida samast teemast, kasutades erinevaid käändeid. Kui soomekeelne kõneleja väljendab verbiga oma tundeid (*Kyllä täällä tarkenee: siin ei ole väga külm*), siis inglise keelt kõnelev isik kasutab selle jaoks adjektiivi (*It's not too cold here: siin ei ole väga külm*). Seega võib soome keelt pidada verbiderohkeks. (Kangasniemi 1997: 19)

Semantika seisukohalt on oluline, et verbid tähistavad mingeid sündmusi ehk siis Lyonsi teise astme entiteete (vt lk 5). Sündmusele on iseloomulik ajalikus: midagi kas muutub või püsib samana mingi ajavahemiku jooksul. Samas saab tegusõnadest moodustada nimisõnu (nt *jooksmine, jooks*), millel on nii füüsiliste entiteetide kui ka sündmuste omadused. (Pajusalu 2009: 64)

Kognitiivses keeleteaduses, kus sõnad on asjade (*thing*) ning suhete (*relation*) tähistajad, võetakse verbe kui temporaalseid suheteid (Langacker 2008: 67–68). Langacker on öelnud, et verb tähistab protsessi, mis väljendab suhete seisundite (*state*) järjestust. Langackeri protsess ja sündmused on sünonüümid, mis kuuluvad eri teoreetilistesse paradigmadesse. Protsessiga võib tähistada ka ainult üht tüüpi sündmusi. (Pajusalu 2009: 64–65)

2.3.2. Verbide semantilisi rühmi

Lähtudes sündmuste kindlastest omadustest, on verbid erinevatel eesmärkidel jaotatud väiksemateks semantilisteks rühmadeks (Pajusalu 2009: 68).

1. Tuumverbid on keeles kõige sagedamini esinevad verbid, koosnedes paljudest grammatilistest funktsioonidest. Ilona Tragel (2003) on nende hulka arvanud järgmised sagedasti esinevad verbid: (üldverbid *olema* ja *tegema*; liikumisverbid *tulema, minema, käima*; omandamisverbid *saama, võtma, andma, panema, viima, tooma*; modaalverbid *võima, pidama, tahtma*; algusverb *hakkama*; kasuaalverbid *ajama* ja *laskma*; muutusverb *jääma*). (Pajusalu 2009: 69)

2. Liikumisverbid on aga sellised verbid, mida vaadeldakse eraldi seisvatena. Nad on otseselt seotud liikumise sündmuse ja ruumiga. Enamasti on liikumisverbid intransitiivsed (*poiss jookseb/kõnnib/hüppab*), kuid spordiga seotud valdkonnas võivad esineda ka intransitiivsetena (*jookseb tõkkeid, hüppab kaugust*). Kui liikumisverbe nimetada asukoha muutmist näitavateks verbideks, siis võib öelda, et nad on juba selle järgi tegevused ning ka dünaamilised. (Pajusalu 2009: 71)

3. Muutusverbid on verbid, mis tähistavad subjekti ehk tegevuse kandja üleminekut ühest seisundist teise (Pajusalu 2009: 71). Anneli Pajuneni järgi väljendatakse muutumisverbidega üldiselt kontrollitud tegevust või ettevalmistamist. Peamiste tunnustena on tegevuse sooritaja ning tema/selle sihtmärk või tulemus. (Pajunen 1999: 47)

4. Modaalverbid on sellised verbid, mis väljendavad lauses kõneleja suhet lause põhisõnumiga või mõnda lauseosalise suhet ülejäänud sündmusega. Modaalust võib jagada kolmeks: episteemiline ehk tõenäosusmodaalsus väljendab propositsiooni tõenäosust (*võib-olla ta tuleb homme*), deontiline ehk lubatusmodaalsus proportsiooni lubatust/kohustuslikkust (*sa pead selle homseks ära tegema*) ning dünaamiline ehk võimelisusmodaalsus, mis näitab suutelisust või võimelisust (*sa suudad selle homseks ära teha*). (Pajusalu 2009: 72)

5. Kausatiivid on verbid, mis kodeerivad kellegi sooritatud tegevusi (põhjus-sündmus), mis põhjustavad kellegi/millegi muutumise või tegutsemise (tulemsündmus). Näiteks saab eesti keeles tuletusliite *-da/-ta* abil moodustada selliseid kausatiivverbe nagu *äratama* 'ärkamist põhjustama', *põletama* 'põlemist põhjustama'. (Pajusalu 2009: 75)

6. Performatiivverbid on verbid, mis tähistavad kõneakti sooritamist ehk see tähendab seda, et suhtluses peab olema mingi eesmärk, lisaks peab tegevus olema seotud mingi kõneakti nimega (Pajusalu 2009: 75). Performatiivverbidel võib olla omamoodigi tähendus: kui keegi tähtsal kohal olev isik kasutab neid verbe sobivas olukorras, on neil väga eriline mõju. Näiteks kui kohtunik ütleb kohtusaalis „Määrän NN-le vanglakaristuse...”, siis võtab ta kõigest sõnu kasutades NN-lt vabaduse. (Karlsson 2002: 273) Performatiivverbideks ei saa aga nimetada sosistamist ega karjumist, kuna puudub öeldu eesmärk (enim mängib rolli häälekasutus). (Pajusalu 2009: 75–76)

2.3.3. Muutumisverbid

Kuna bakalaureusetöös uuritavad verbid *lõpetama* ja *lopettaa* on muutumisverbid, tuleb neist järgnevalt lähemalt juttu.

Nagu sai verbide semantiliste rühmade tutvustuse juures öeldud, siis muutumisverbide eesmärk on väljendada enamasti kontrollitud tegevust või ettevalmistamist ning peamine muutumisverbide omadus on tegevuse sooritaja ja tema/selle objekti olemasolu. Tegevus mõjutab objekti olukorda seda muutes või luues (*poika rikkoi maljakon: poiss lõhkus vaasi, äiti kutoi puseron: ema kodus kampsuni*). Muutuse või tegevuse põhjustajaks võib olla ka mingi põhjus või jõud (*isku rikkoi maljakon: löök rikkus vaasi*), *tuuli katkoi puit:; tuul lõhkus puid*). (Pajunen 1999: 47)

Üldjuhul esinevad muutumisverbid nominatiivi- ja akusatiivisubjektiga sel juhul, kui tegevus ka tulemuseni viib (*Mies tappoi käärmeen: mees tappis ussi*). Kui juhtub, et tegevus ei vii lõpptulemuseni, on verb partitiiviobjektiga või üldse ilma objektita (*Mies oli käärmettä tappamassa tullessani sisään: mees oli sisse tulles ussi tapmas, Äiti kutoi istuessaan: ema kodus istudes*). (Pajunen 1999: 48)

Muutumisverbid väljendavad üldiselt inimese sooritatud tegevust, mis põhjustab muutuse objekti olukorras kas teatud aja jooksul või kohe. Muutumisverbide objekt on olemas juba enne verbiga väljendatavat tegu, kuigi pärast tegevust pole objekt enam samasugune nagu varem (*maalata vene [punaiseksi]: paati värvida [punaseks]*). (Pajunen 1999: 49)

Muutumisverbe võib jaotada olukorra muutust (*tappaa: tappa, surmata: surmata*) ja mingit käsitsemist (*kylvää: külvata, kyntää: künda, haravoida: riisuda*) ning valmistamist (*leipoa: küpsetada, luoda: luua, rakentaa: ehitada*) väljendavate verbide ja nende verbide sekka, mis üleüldiselt näitavad tegevust. Erirühma moodustavad nautimis- ja hooldamisverbid (*syödä: süüa, peseytä: pesta, pukeutua: riidesse panema*). Lisaks eelnevale kuulub rühma ka küllaltki abstraktseid sotsiaalseid tegevusi ja töötamist väljendavaid verbe (*hallita: valitseda, harjoittaa: harjutada, huoltaa: hoolitseda, aktivoida: aktiveerida*). Muutumisverbide hulka kuuluvad ka hävitamisverbid (*hajottaa: laguneda, repiä: rebida, rikkoa: rikkuda, tuhota: hävitada*), tapmisverbid (*murhata: mõrvata, surmata: surmata, hirttä: puua, teloittaa: hukata*,

teurastaa: looma tappa), mürgitamisverbid ning painutamisverbid (*taittaa: kokku murda, katkaista: katkestada; oikoa: sirgestada*), samuti mõned sellised verbid, millega muudetakse mingi objekti mõõdet (*levittää: levitada, kaventaa: kitsamaks teha, supistaa: kokku tõmmata, suurentaa: suurendada*). (Pajunen 1999: 48–49)

2.3.4. Polüseemia

Verbid *lõpetama* ja *lopettaa* on polüseemilised muutumisverbid, niisiis on asjakohane rääkida lähemalt polüseemia olemusest.

Polüseemilisel morfeemil või muul keelelisel üksusel on rohkem kui üks tähendus ning need tähendused on tavaliselt kontekstisidusad. Probleemi tekitab see, kuidas tähendusi kirjeldada ning millisel viisil esitada tähendustevahelisi vastastikuseid suhteid. (Leino 1993: 121)

Kui polüseemilised sõnad moodustavad teiste samalaadsete sõnadega tähendusvälju, muutub arusaam sõnast veelgi mõistetamatuks. Seega on polüseemiliste sõnade kirjeldamiseks kasutusel kaks eri lähenemisviisi. Esimese viisi puhul on eesmärk leida iga sõna kohta see kindel, üleüldine tähendus. Paraku on selle meetodi halvaks küljeks see, et tähendus muutub liiga abstraktseks ning sõna on keeruline konteksti paigutada. (Pajusalu 1994: 83) Teine moodus on jagada polüseemiline üksus erinevateks osadeks (Leino 1993: 124). Selle lähenemisviisi puhul on aga keeruline tähendustel vahet teha. (Pajusalu 1994: 83)

Tekib küsimus, kuna võib sõna vaadelda mitmetähenduslikuna. Näiteks võib verbi *nousta* (*tõusta*) kasutada nii väljendis *nousta bussiin* (*minna bussi peale*) kui ka väljendis *nousta bussista* (*tulla bussi pealt maha*). Siinkohal on raske aru saada, kas verbidel on nendel juhtudel kaks tähendust või peaks neile omistama eri tähendused. (Kangasniemi 1997: 45)

Sõna polüseemilisust saab sellegipoolest eristada tähenduse üldsõnalisusest. Näiteks võib nimisõnaga *nõbu* väljendada nii meesoolist kui ka naissoolist sugulast, kuid siis ei

saa rääkida sõnade kahemõttelisusest, vaid sellest, et tähendus on sugulust väljendav. (Kangasniemi 1997: 44)

Kui lõpuks jõuda välja verbide ja substantiivide võrdlemiseni, siis on verbide tähendused kahtlemata abstraktsemad. Näiteks eesti keele muutumisverbidel tunduvad olevat ühed keerulisematest semantilistest väljadest üldse. Selle all mõeldakse subjekti või teatud olukorra üleminekut uude seisundisse (seisundi kirjeldus selgub teiste lauseliikmete abil). Niisugusteks verbideks on näiteks *jääma*, *saama*, *minema* ja *muutama* (soome keeles kasutusel vähem). (Pajusalu 1994: 84)

3. AINESTIK JA UURIMISMEETOD

3.1. Korpusanalüüs

Kuna keelte uurimisel ja üldse keeleteaduses on arvutid tähtsal kohal, siis on keelematerjali kogumiseks moodustatud korpused (nii elektroonilisel kujul kui ka ilma). Kõige rohkem on elektroonilisi tekstikorpuseid. (Karlsson 2002: 322)

Korpused võivad olla märgendatud või märgendamata olenevalt sellest, kas lingvistilisi andmeid on sõnadele ja lausetele juurde lisatud või mitte. Korpuses võib sõnale olla märgitud näiteks selle sõnaliik või lauseliikmesse kuuluvus. (Karlsson 2002: 322)

Tavaliselt kasutatakse korpusanalüüsi allikmaterjalina mingite seisukohtade selgitamiseks (Leech 2004: 61 viidatud Eslon jt 2010 järgi). Seda nimetatakse korpuspõhiseks analüüsiks (*corpus-based language analysis*; ka keeleanalüüs ehk *hypothesis-driven analysis*, Rayson 2002: 1 viidatud Eslon jt 2010 järgi). Korpuspõhise analüüsi käigus saab uurida keeles kõige sagedamini esinevate üksuste sünonüümseid varieerumisi (Eslon jt 2010). Saadud materjali põhjal tehakse erinevatel viisidel kvantitatiivne analüüs (Rayson 2002: 13, Granger 2003 viidatud Eslon jt 2010 järgi). (Eslon jt 2010: 20)

Korpused võivad olla jagatud kaheks: sellisteks üldistes korpusteks, mis annavad laia tervikpildi keelest või kitsamaid ettekujutusi andvateks erikorpusteks (Jantunen 2011: 87).

3.2. Uurimismeetod

Bakalaureusetöö allikmaterjalidena on kasutatud kahte erinevat korpust. Verbi *lopettaa* analüüsiks on kasutatud korpust CSC – Tieteen tietotekniikan keskus (<http://www.csc.fi/tutkimus/alat/kielitiede>), mis pakub keeleteadustajatele laia valikut erinevaid tekste nii kirja- kui ka kõnekeeles. Verbi *lõpetama* aineestik on pärit Tartu

Ülikooli eesti kirjakeele korpuse Postimehe allkorpusest (<http://www.keeleeveeb.ee>). Nimetatud korpusetest on võetud verbe *lopettaa* ja *lõpetama* sisaldavaid lauseid ajalehtedest Aamulehti (1999. a. väljaanne) ning Postimehest (1995.–2000. a. väljaanded).

Kokku andis CSC – Tieteen tietotekniikan keskus-nimeline korpus 2000 lauset, kuid analüüsiks kasutati neist 1000. Laused kopeeriti järjest ning ebasobivate vormide puhul töö koostaja eemaldas need ning asendas uutega (nt eemaldati verbi *lopettaa* vorm *lopetettava*, kuna eesti keeles ei leidu sobivat vastet). Kuna verbi *lopettaa* analüüsiti vaid ühe väljaande põhjal ning korpus ei andnud eraldi lühendeid, siis töö empiirilises osas ei ole näidetega koos esitatud ajalehe Aamulehti lühendit.

Verbi *lõpetama* puhul andis korpus kokku 12 935 lauset ning ka sealt võeti neid 1000, kuid juhuvalikulisel teel. Postimehe allkorpuses esines kordusi, mille asendamiseks valiti uuesti juhuslikult verbi *lõpetama* ja selle eri vorme sisaldavaid lauseid. Töö uurimuslikus osas on näidete juurde lisatud Postimehe lühend PM ning aastaarv.

Korpusanalüüsist tulenevat materjali kasutati eesmärgiga leida need objektid, mida kasutati verbidega *lõpetama* ja *lopettaa* kõige enam. Seejärel moodustati kummaski keeles sarnaste tähendustega objektidest semantilised rühmad. Põhiline osa tööst oli leida, milliseid tähendusi verbid *lõpetama* ja *lopettaa* nendes semantilistes gruppides kandsid – kas need näitasid mingi tegevuse lõpuleviimist või katkestamist. Seda võib nimetada töö kvalitatiivseks osaks. Tööl on ka kvantitatiivne osa: nii verbi *lõpetama* kui ka *lopettaa* analüüsi osa alguses on esitatud joonised nendest objektidest, mis esinesid 1000 lausest kõige enam. Analüüsi lõpus on esitatud kokkuvõttev tabel nendest semantilistest rühmadest, milles olevaid objekte kasutati kõige rohkem verbidega *lõpetama* ja *lopettaa*. Kõik tabelites olevad objektid on esitatud lähtudes nende esinemissagedusest.

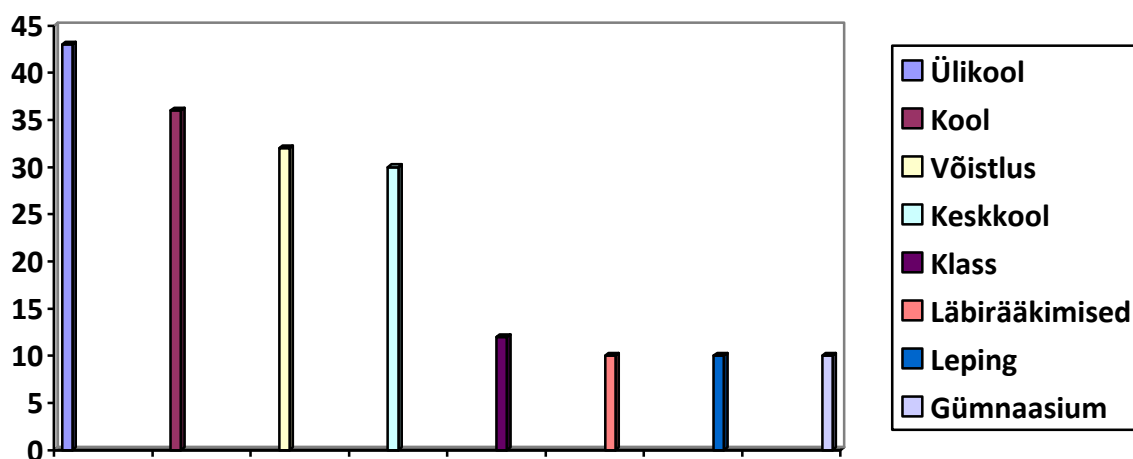
Lõpuks moodustunud semantilisi rühme võrreldakse omavahel ning vaadeldakse, millistes kontekstides verbe *lõpetama* ja *lopettaa* kasutatakse ning missuguste tähendustega nad seal esinevad.

4. VERBI *LÕPETAMA* KASUTUSKONTEKSTID

Kuna analüüsimiseks on täpselt vaja teada uuritava verbi *lõpetama* tähendust, siis on aluseks võetud Eesti keele seletava sõnaraamatu antud seletused (<http://www.eki.ee/dict/ekss/>):

1. midagi valmis v. lõpuni tegema, lõpule viima; mingi töö v. tegevuse viimast järku, lõpuosa sooritama.
2. midagi kestvat, jätkuvat katkestama, seisma jätma, järele jätma; midagi tegemast lakkama.

Analüüsi põhjal selgus, et kõige rohkem olid verbi *lõpetama* objektiks järgnevad sõnad (sõnade järjekord on esitatud nende esinemissageduse järgi, alustades suuremast ja lõpetades väiksemaga):

Joonis 1. Verbiga *lõpetama* enim esinenud objektid

Kõigi analüüsitud lausete tulemusena moodustusi eraldi seisvad grupid nendest objektidest, mida verbiga *lõpetama* kasutati kõige enam. Grupid moodustati nii, et ühte kindlasse rühma koondusid need sõnad, mis olid omavahel semantiliselt kõige sarnasemad (sulgudesse on märgitud sõnade esinemissagedus):

1. Väga palju esines kooliga seonduvaid sõnu, seega moodustus sarnaste tähenduste põhjal grupp ***õppeasutused*** (137). Esinenud objektid olid *algkool, konservatoorium, kõrgkool, instituut, põhikool, gümnaasium, klass, keskkool, ülikool, akadeemia, politseikool, muusikakool, muusikaakadeemia, miilitsakool, mereväeakadeemia, kutsekool, kunstikool, kunstiakadeemia, kool, põllu- ja kodumajanduskool, põllumajandusülikool, sõjakool, tehnikaülikool, TPI, tehnikum*. Kõige rohkem esines mainitud sõnadest *gümnaasium* (10), *klass* (12), *keskkool* (30) ning *ülikool* (43).

(1) *Nad pandi lasteaeda perestroika lootuste aegu ja lõpetasid algkooli Eesti uue iseseisvuse künnisel.* PM 1998

(2) *Nüüd võib Tootsi põhikooli lõpetanud neiu pika ja eduka hooaja lõpetuseks puhkama asuda.* PM 1999

(3) *“Kui need õpilased ükskord gümnaasiumi lõpetavad, peaksid nad saama samasuguse lõputunnistuse nagu Saksamaa abituriendid,” kinnitas direktor.* PM 1999

(4) *“Praegu on olukord selline, et keskkooli lõpetanud püüavad kõigepealt kõrgkooli sisse saada ning alles augustis, olles ülikooli ukse taha jäänud, hakatakse mõtlema kutsekooli peale,” kommenteeris Kask.* PM 1998

(5) *Ta on lõpetanud 1989. aastal Tartu ülikooli bioloogina.* PM 2000

Kooli lõpetamine näitab tegevuse lõpuleviimist, mis tähendab seda, et mainitud näidetes kasutatakse EKSSi põhjal verbi *lõpetama* esimest tõlgendust. Kogu semantilise rühma puhul näitas verb *lõpetama* tegevuse lõpuleviimist.

2. Teiseks moodustus analüüsi käigus semantiline grupp *aeg* (21), mis on seotud ajaga liituvate tähendustega. Grupis esines näiteks selliseid sõnu nagu *teisipäev*, *tööpäev*, *oktoober*, *märtsikuu*, *kuu*, *õppeaasta*, *õhtu*, *päev*, *aasta*. Enim oli sõnu *päev* (6) ja *aasta* (7).

(6) *Vene aktsiaturg lõpetas teisipäeva tõusuga*. PM 1998

(7) *Oma sisuka päeva lõpetasime kahetunnise teetseremooniaga, mille käigus saime teada kui valesti me kodus väärtjooki tarbime*. PM 1999

(8) *Kui ta lõpetab selle aasta esinumbrina, oleks see tal kuues kord*. PM 1998

Ka selles rühmas võib täheldada lõpuleviimist, kuid mitte tegevuse, vaid teatud aja lõppu, seega kehtib siingi EKSSi põhjal ülekaalukalt esimene verbi *lõpetama* tähendus. Lisaks võib tähelepanu pöörata näitele 6, kus objektiks on *teisipäev*, kuid lõpetamist väljendati komitatiiviga (*lõpetas teisipäeva tõusuga*). Näites 8 näidati *aasta* lõpetamist essiiviga (*lõpetab selle aasta esinumbrina*). Näidetes 6 ja 8 on näidatud, et teatud ajahetke lõppemisel toimub mingi tegevus.

3. Kolmandasse gruppi koondusid kõik lepingutega seonduvad sõnad, moodustus semantiline grupp *lepingud* (23), milles esinesid sõnad *leping*, *üürileping*, *rendileping* ja *tööleping*. Kõige rohkem esinesid sõnad *leping* (10) ja *tööleping* (9).

(9) *Teeme volikogule ettepaneku lõpetada leping juulikuuks*. PM 1998

(10) *"Tööleping Saksinguga oleks võimalik olnud lõpetada alles alates 17. mail 1997, kui võrd ta avaldas just sellist soovi," hindas Saksingut esindav vandeadvokaat Jaan Lindmäe*. PM 1997

Antud näidete põhjal võib järeldada, et verbiga *lõpetama* väljendati millegi (siinkohal lepingu) katkestamist ja poolelijätmist. Kogu rühma puhul esines analüüsis enamjaolt katkestamisi. Siinne tähenduse lõplik omistamine jääb ilmselt iga keelekasutaja enda

otsustada, kuna verbi *lõpetama* järgi oli keeruline mõista, kas tegu oli lõpetamisega või katkestamisega.

4. Neljanda grupi moodustasid **töö** (53) valdkonda kuuluvad objektid, kuhu koondusid sõnad *töö, teetööd, remonditööd, remont, müük, müümine, kauplemine, kaevamised, ehitus, koormate käitlemine, kalapüük, kaevetööd, vabariiklike kontrolltööde korraldamine, liha tootmine, mahaüümine, põlevkivi tootmine, reovete puhastamine, ning tootmine*. Enim oli sõnu *töö* (27), *remont* (4), *kauplemine* (3) ja *tootmine* (3).

(11) *On äärmiselt tõenäoline, et töö on võimalik lõpetada hiljemalt 2003. Aastal.* PM 1999

(12) *Teedevalitsuse masinad alustasid liivavedu 7. augusti õhtupoolikul ja töö taheti lõpetada nädal enne pidu.* PM 1998

(13) *Sajandivahetuseks loodab Pertti lõpetada remondi oma Tartu korteris.* PM 1997

(14) *IBM, traditsiooniline jaemüüja, lõpetas Ameerikas poodides koduarvutite müügi.* PM 1999

(15) *Kui ettevõtte ei tee aasta jooksul taotlust börsil noteerimiseks, lõpetab börs aktsiatega vabaturul kauplemise.* PM 1997

Näidetes 11–12 ja 15 on verbil *lõpetama* millegi lõpuleviimise tähendus. Näidetes 13–14 on midagi kestvat katkestatud, pooleli jäetud. Selles semantilises rühmas oli ülekaalus tööga seonduvate objektide lõpuleviimine.

5. Viienda grupi moodustasid kõik sõjaga seonduvad sõnad. Grupis **sõda** (15) esinesid sellised sõnad nagu *vägivald, kodusõda, rünnakud, sõda,*

pommitamine, relvavõitlus, relvarahu. Enim oli sõnu sõda (5), vägivald (2) ja rünnakud (3).

(16) *NATO viimastel päevadel ägenenud õhurünnakud Jugoslaavia vastu pole peatanud põgenikevoolu Kosovost ega lõpetanud serblaste vägivalda sealsete albaanlaste kallal. PM 1999*

(17) *Alliansi esindajate kinnitusel võivad nad lõpetada 24 tunni jooksul rünnakud, kui veenduvad, et serbia üksused tõepoolest on Kosovost lahkumas ja kõiki leppe tingimusi on hakatud täitma. PM 1999*

(18) *Pomm, mis lõpetas sõja. PM 2000*

(19) *Portillo on siiski lubanud kõigiti järgida 1996. aastal sõlmitud lepet, mis lõpetas Guatemala marksistide relvavõitluse riigi valitsuse vastu. PM 1999*

Näites 18 näitab verb *lõpetama* tegevuse lõpuleviimist, kuid näidetes 16, 17 ja 19 on mõeldud sõja katkestamist, midagi jätkuvat on pooleli jäetud. Kogu semantilise grupi vältel väljendati verbiga *lõpetama* valdavalt millegi katkestamist.

6. Kuuendasse semantilisse rühma **õigus** (34) kogunesid kõik õigusteaduse valdkonda kuuluvad sõnad, milleks olid *kriminaalasi, läbirääkimised, menetlemine, menetlus, eeluurimine, pankrotimenetlus, uurimine ja kohtupidamine*. Kõige rohkem esines sõnu *läbirääkimised* (10), *kriminaalasi* (9), *uurimine* (5) ning *menetlus* (3).

(20) *Meelak lõpetas kriminaalasia, kuna lindistajate sisenemist nägi residentsi perenaine. PM 1999*

(21) *Üks võimalusi on, et riiklik lepitaja lihtsalt lõpetab läbirääkimised, kui ei jõuta üksmeelele. PM 1998*

(22) *Kohus leidis, et kummitorkamine ei ole tõendatud ja lõpetas menetluse politsei poolt koostatud haldusõigusrikkumise asjas.* PM 1997

(23) *“Enne ei saa midagi kindlat väita ega asja ka lähemalt kommenteerida, kui politsei on uurimise lõpetanud,” märkis Raun.* PM 1999

Antud näidetes (20–23) ja ühtlasi enamike käesolevasse gruppi kuuluvate objektidega väljendas verb *lõpetama* tegevuse poolelijätmist.

7. Seitsmenda grupi moodustasid kõik meelelahutusega semantiliselt seonduvad sõnad. Grupis *meelelahutus* (15) olnud sõnadeks olid *festival, tuur, suveetendused, kultuuripäevad, kontsert, tantsufestival, saated, komöödia, etendus* ja *etteaste*. Enim esinesid mainitud sõnadest *festival* (4) ning *etteaste* (3).

(24) *Festivali lõpetab laupäeval Taani teater Batida.* PM 2000

(25) *Kontserdi lõpetab Vähi kümme aastat tagasi kirjutatud teos “ 2000 aastat pärast Kristuse sündi ”, mille jõulisus sobib kokku kontserdi finaalis iseäranis tugevaks paisuva tulevargiga.* PM 1999

(26) *Etenduse lõpetas topeltsüdameks kutsutav efekt.* PM 1997

Nii näidete põhjal kui ka kõigi semantilisse rühma koondunud objektide põhjal võib järeldada, et verbiga *lõpetama* on mõeldud mingi tegevuse lõpuleviimist.

8. Kaheksandasse ja ühtlasi ka viimasesse gruppi koondusid kõik spordi valdkonnaga seonduvad sõnad. Gruppi *sport* (145) kuuluvad sõnad *võistlus, võistlemine, purjetamine, triatlon, sport* ja *seeria*. Enim esines sõna *võistlus* (137).

(27) *Tahtsin võistluse lõpetada eeskätt iseenda ja treeneri pärast.* PM 2000

(28) *Taanlane lõpetas poole hooaja pealt võistlemise ja läks müügiagendina tööle (esindab Itaalias Taani sporditarvete firmat).* PM 1997

(29) *Esimesele rattamaratonile üle-eelmisel aasta registreerus mõlemale distantstile 1211 huvilist, lõpetas 1136.* PM 2000

Näidetes 27 ja 29 on verbiga *lõpetama* silmas peetud mingit tegevuse lõpuleviimist. Näite 28 puhul on tegu võistluse katkestamisega. Viimase, 29. näite puhul pole küll mainitud sõna *võistlus*, kuid verb *lõpetama* abil näidatakse selle olemasolu. Üldjuhul kogu semantilise rühma vältel on domineeriv olnud verbi *lõpetama* mingi tegevuse lõpuleviimise tähendus.

Lisaks eelnevale aitas verb *lõpetama* väljendada loetelu (63 juhtu). Koos verbi vormiga *lõpetades* olid *alates* ja *alustades*, mis esinesid loetelu alguses. Nendes konstruktsioonides ei esinenud mitte üheski objekti.

(30) *“Me kuulume ühte tururühma kogu endise NSV Liiduga, alates Kasahstanist ja lõpetades Eestiga.”* PM 1997

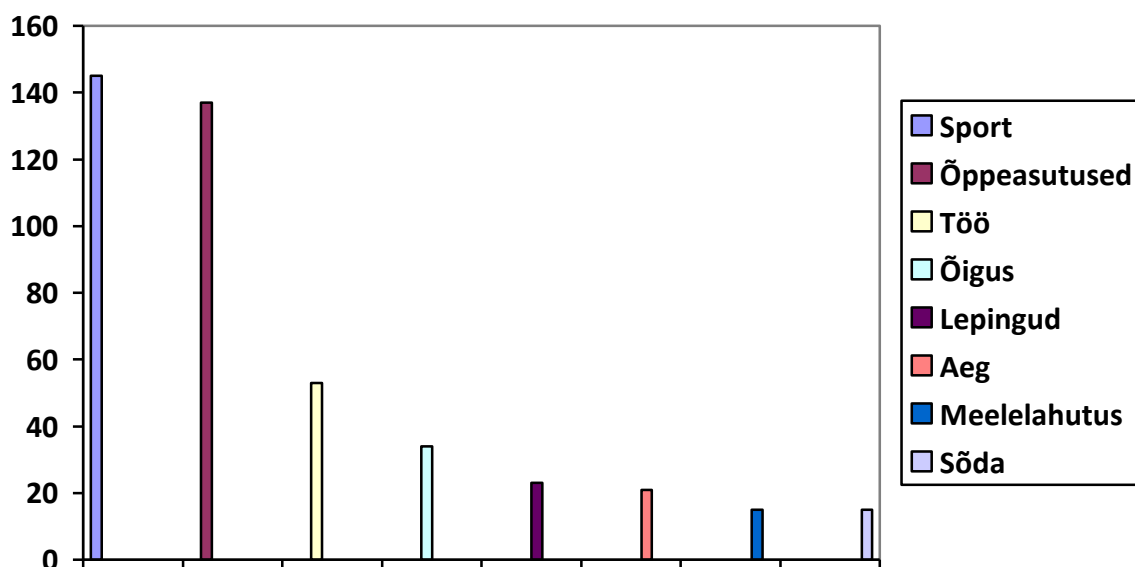
(31) *Nagu mitmed Saksa riigiametnikud ja ohvitserid “Postimehele” selgitasid ja näitasid, on nüüd palju asju (alustades köögitehnikast ja lõpetades ravimitega) Bundeswehril üle, nende ladustamine aga on kallid.* PM 1997

Koos verbiga *lõpetama* esines 17 korda adverb *ära*, mille tähendus EKSSi põhjal on selline: (ühendverbi osana) annab verbi tähendusele perfektiivsuse v. lisab seda, viidates v. rõhutades, et verbiga väljendatud tegevus on täielik, lõpuni viidud, sooritatud, ammendav, tulemuslik jne. (<http://www.eki.ee/dict/ekss/>)

(32) *Mariliina Vilimaa vastas loobumiskirjaga, sisimas kaalutud põhjuseks oli soov enne maailmavõistlusi ära lõpetada muusikaakadeemia.* PM 2000

(33) India politsei ja sõjaväelased lõpetasid pillerkaari 1970. aastate lõpul ära, sest läänelik vabameelsus riivas kohalike au- ja sündsustunnet põhjalikult. PM 2000

Alloleval joonisel on kujutatud semantilised grupid, mis kujunesid selle põhjal, kui sagedasti on teatud objektiga kasutatud verbi lõpetama. Tekkis kaheksa valdkonda, milles igaüks on tähistatud eri värviga. Arvud tähistavad seda, kui tihti mingisse gruppi kuuluv sõna on esinenud verbiga lõpetama. Rühmade järjekord on moodustunud nende esinemissageduse järgi, alustades suuremast ja lõpetades väiksemaga.

Joonis 2. Verbiga lõpetama enim kasutatud objektidest moodustunud semantilised rühmad

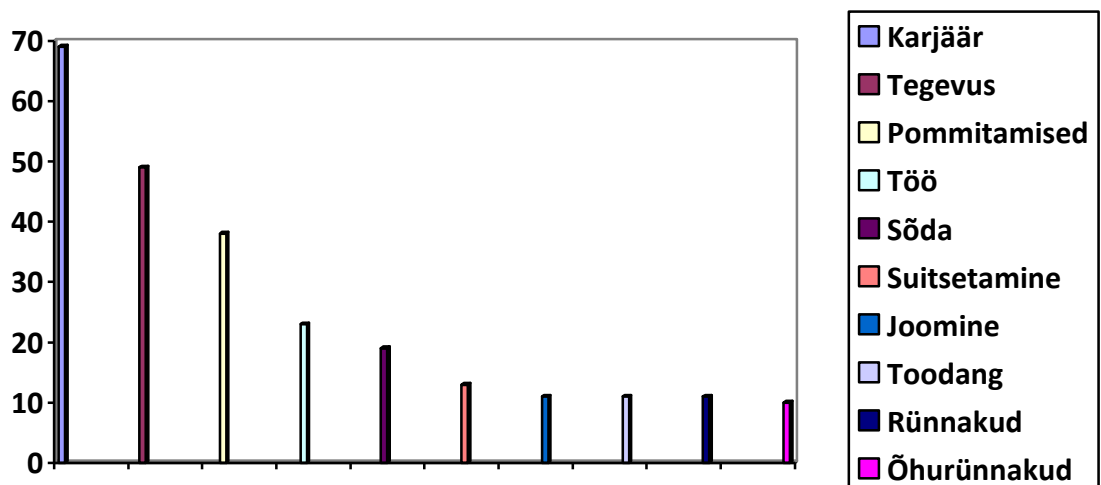
5. VERBI *LOPETTAA* KASUTUSKONTEKSTID

Verbi *lopettaa* tähenduste analüüsi aluseks ning ka selle väljaselgitamiseks on võetud abiks Nykysuomen sanakirja III, mille järgi tõlgendatakse verbi *lopettaa* järgnevalt (NS III 1992 *sub* *lopettaa*):

1. suorittaa jnk työn t. toiminnan viimeinen vaihe, tehdä jk valmiiksi, saattaa t. suorittaa jk loppuun, päätökseen.
2. a. tehdä loppu jstak työstä, toiminnasta, jnk jatkuvuudesta, jättää jnk suorittaminen, ylläpitäminen tms., luopua jstak, keskeyttää, lakkauttaa.
b. joskus: käyttää loppuun.
3. ed:een liityen: surmata, tappaa.

Verbi *lopettaa* analüüsis kasutatakse alljärgnevalt kõiki nimetatud seletusi.

Analüüsi põhjal selgus, et kõige rohkem esinesid verbiga *lopettaa* järgnevad objektid (sulgudes on esitatud sõnade esinemissagedus, alustades suuremast ja lõpetades väiksemaga):

Joonis 3. Verbiga *lopettaa* enim esinenud objektid

Analüüsi tulemusena moodustusid eraldi semantilised valdkonnad nendest verbiga *lopettaa* kasutatavatest sõnadest (objektidest), mida kasutati kõige rohkem. Ühte kindlasse gruppi koondusid need sõnad, mis olid semantika seisukohalt kõige sarnasemad (sulgudesse on märgitud sõnade esinemissagedus).

1. Verbi *lopettaa* objektiks kasutati sõja valdkonnaga seonduvaid sõnu. Moodustus semantiline grupp *sõda* (113), kus esinesid sellised sõnad nagu *kanderaketide programm, konflikt, Kosovo kriis ja tsiviilisikute kannatused, Kosovo rahujõupingutused, kriis, lahing, tulistamine, läbirääkimised, pommitamiskampaania, pommitamised, õhupommitamised, relvarahu, relvastatud võitlus, relvavedu, rünnakud, inimeste massiline tapmine, sõda, terrorism, vaen, vägivald, veresaun ning õhurünnakud*. Kõige rohkem oli sõnu *pommitamised* (36), *sõda* (19), *õhurünnakud* (10) ja *rünnakud* (11).

(34) *Serbeille annetaan yksi päivä aikaa todistaa, että serbijoukot ovat alkaneet vetäytyä, ennen kuin Nato lopettaa pommitukset.*

(35) *Aseita kehitetään kovalla vauhdilla ja pian maapallo hajooa olemattoman pieniksi murusiksi. Lopettakaa sota ennen kun on liian myöhäistä.*

(36) *Vetäytymisen onnistuttua Naton ilmaiskut lopetettiin virallisesti. Ilmaiskujen lopettamisesta ilmoitti virallisesti Naton pääsihteri Javier Solana.*

(37) *Venäjän ulkoministeri Igor Ivanov sanoi Helsingissä, että Venäjä haluaa lopettaa hyökkäyksensä nopeasti ja alkaa etsiä poliittista ratkaisua tilanteeseen.*

(38) - *On aika lopettaa tämä katkera konflikti, joka on aiheuttanut meille kaikille paljon kärsimystä. On tarkoituksetonta tuijottaa menneeseen. Meidän on ajateltava tulevaisuutta, Barak sanoi.*

Selgub, et nii esitatud näidetes 34–37 kui ka üldiselt terves semantilises rühmas on tegu mingi tegevuse katkestamisega või poolelijätmisega. Näites 38 võib aga näha, et verb *lopettaa* väljendab tegevuse lõpuleviimist.

2. Teise semantilise grupi moodustasid sõnad, mis liitusid meelemürkide hulka. Grupis **meelemürgid** (31) esinesid sõnad *narkootikumid, heroini kasutamine, suitsetamine* ning *joomine*. Enim esines neist objekte *suitsetamine* (13) ja *joomine* (11).

(39) *Noin 79 prosenttia päivittäin tupakoivista oli huolissaan terveyshaitoista ja 35 prosenttia ilmoitti yrittäneensä **lopettaa polttamisen** viimeksi kuluneen vuoden aikana.*

(40) - *Uskon, että nuoret silti juo täällä, mutta piilossa. Ne menee puistoihin tai muihin paikkoihin, missä poliisit ei kulje. Ei **juomista** ainakaan **lopetettua** saada.*

Nimetatud näidete põhjal tuli ilmsiks, et meelemürkide mahajätmise puhul on kasutusel verbi *lopettaa* teine tähendus, mille all mõeldakse millegi jätkuva katkestamist, millestki loobumist. Üleüldiselt on tegemist semantiliste rühmaga, milles verb *lopettaa* saab näidata ainult tegevuse pooleljätmist.

3. Kolmanda semantilise grupi moodustasid kõik tööga seonduvad objektid. Grupis **töö** (183) leidis selliseid sõnu nagu *ehitamine, väikemajaehitus, asulaehitus, uuslamute ehitus, heinategu, kaevamised, koristamine, kurgikasvatus, kutsenõustamine, tehaselammutus, lumelükkamine, metsastus, masinadisain ja tootearendus, metsseakasvatus, muusika tegemine, müük, müümine, otsingud, söögivalmistus, telefonide valmistamine, toodang, tunnelitööd, öövalve, töö ning lõpuks tulekustutustööd*. Kõige enam esinesid mainitud objektidest *töö* (23), *otsingud* (9) ja *müük* (6).

(41) - *Lopulta sain suoran uhkauksen sairaalan johdolta, että minut erotetaan pysyvästi, jos **en lopeta työtäni**. En lopettanut.*

(42) *Kadonnutta matkailijaa etsittiin pitkään, mutta ponnisteluista huolimatta häntä ei löydetty ja hänen uskottiin kuolleen. Niinpä **etsinnät lopetettiin**.*

(43) *Vaikeimmat tilanteet syntyvät ruiskujen ja neulojen myynnin yhteydessä. Tampereen toisessa iltaisin päivystävässä apteekissa, Yliopiston apteekissa niiden myynti lopetetaan nykyisin kello 22, kaksi tuntia ennen sulkemisaikaa.*

Nagu selgub, siis näidetes 41 ja 43 väljendab verb *lopettaa* NSi järgi millegi lõpuleviimist. Näites 42 jäeti otsingud pooleli, niisiis näitab *lopettaa* tegevuse katkestamist.

Kuna käesolev semantiline grupp *töö* on niivõrd laia ulatusega ja võib kaasata endasse mitmesuguseid objekte, siis on lisaks eelnevale moodustatud ka semantilised alagrupid, milleks on *teenused*, *tegevused* ja *äri*.

Semantilisse rühma ***teenused*** (13) koondusid kõik teenuste valdkonnaga seotud objektid nagu näiteks *autoabi*, *ehitusabi*, *hoiuteenus*, *jumalateenistused*, *klienditeenindus*, *majutusteenused*, *makseteenus*, *pangateenuste ülalpidamine*, *põhiteenused*, *bürooteenused*, *kultuuriteenused*, *ARP-teenused* ja *teenused*. Kõige rohkem tuli ette sõnu *teenused* (3) ning *pangateenused* (3).

(44) - *niin kauan kuin jokin toimiala pidetään monopolina, se voi helposti **lopettaa palvelujaan**. Monopoli luo oman maailmansa. Sen on helppo sanoa, että tämän kylän jakelu on tappiollista, vaikka kokonaisuus olisi erittäin kannattavaa, Matti Purasjoki sanoo.*

(45) *Uuden konttorin myötä nokialaisten mahdollisuudet asioida Leoniassa ovat ruhtinaalliset, sillä avattavan konttorin lisäksi Leonian pankkipalveluja saa pääpostissa ja kakkospostissa Nokia 2:ssa. Uuden konttorin avaamisella turvataan vuoden 2000 jälkeistä aikaa, jolloin Posti **lopettaa Leonian pankkipalvelujen hoidon**.*

Näidetes 44 ja 45 mõlemas näitab verb *lopettaa* teenuste poolelijätmist ehk mingi jätkuva tegevuse katkestamist. Üldiselt väljendab *lopettaa* koosineva objektiga terves semantilises rühmas tegevuse katkestamist.

Moodustus ka *töö* valdkonnaga suhteliselt sarnane semantiline grupp ***tegevused*** (57), kuhu koondusid sõnad *tegevus*, *äritegevus*, *koolitegevus*, *teadus- ja arendustegevus*,

suusakeskuse tegevus, moslemite tegevus, rallitegevus, uurimustegevus, töötubade tegevus. Enim esinesid mainitud grupis objektidena *tegevus* (49) ja näiteks ka *teadus- ja arendustegevus* (1) ning *töötubade tegevus* (1).

(46) *Intian pääministeri Atal Behari Vajpayee sanoi maanantaina maan ilmavoimien komentajille, ettei Intia lopeta toimiaan Kashmirissa, ennen kuin maahantunkeutajat on ajettu Pohjois-Kashmirista, kertoi intialainen PTI - uutistoimisto.*

(47) *Suomessa vaaravyöhykkeessä on erityisesti tutkimus - ja tuotekehitystoiminta Kantvikissa, koska se aiotaan lopettaa.*

(48) *Tampereen kaupungin valtuusto on linjannut kuntasuunnitelmassaan yhdeksi painopistealueekseen nuorten syrjäytymisen estämisen. Nyt kaupungin hallitus on kuitenkin päättänyt lopettaa työpajatoiminnan nykyisessä muodossaan.*

Näidetes 46–48 näitab verb *lopettaa* tegevuse katkestamist, kuna tegu on millegi jätkuvaga, mis jäetakse pooleli. Kogu semantilises rühmas näitab verb *lopettaa* ülekaalukalt tegevuse poolelijätmisi.

Viimase alagrupina tuuakse välja ka *äri* (21) valdkonda kuuluvad objektid, milleks olid *äri, büroo, riigiettevõtte, ettevõte, autoäri* ning *ühisettevõte*. Enim esines mainitud sõnadest *büroo* (8) ning *ettevõte* (5).

(49) *Pohjolan omistuskuvion on ensin ratkettava jollakin tavoin ennen kuin yhtiötä voidaan yrittää lopettaa.*

(50) *Miksi osuuspankin Kauppakadun konttorin talon katolla on edelleenkin VaVa:n mainos? Liike on lopetettu muutamia vuosia sitten.*

Uurimuse käigus selgus, et terves semantilises grupis väljendas verb *lopettaa* võrdselt nii katkestamist kui ka lõpuleviimist. Näites 49 väljendab verb *lopettaa* firma eksisteerimise poolelijätmist. Näites 50 näitab verb tegevuse lõpuleviimist.

Tuli ilmsiks, et töö valdkonda kuuluvate sõnade puhul väljendab verb *lopettaa* üldjoontes mingi tegevuse poolelijätmist, katkestamist.

4. Neljanda semantilise grupi moodustasid need sõnad, mis kuulusid spordi valdkonda. Grupis *sport* (45) võib täheldada paljude erinevate sõnade esinemist nagu näiteks *doping, fänniklubi, hoki, jalgpall, jooksmine, jäähoki, kaksikala, kaugushüpe, kettaheide, klassisõit, meistrividustused, mäng, mängimine, odavise, poks, võistlus, võistlemine, sport, uisutamine, suusatamine, treening ja tantsimine*. Kõige rohkem esines grupis sõnu *võistlus* (8), *jooksmine* (5) ja *mängimine* (4).

(51) *Muinainen mestarinyrkkeilijä Mike Tyson iski Orlin Norrisin vasemmalta koukulla kanveesiin erätauolla ja lupasi **lopettaa nyrkkeilemisen**.*

(52) - *Samoin eräs oman joukkueen jäsen kannusti siinä vierellä ja sanoi, etten saa laskea tarjotinta ja **lopettaa juoksemista**.*

(53) *Peräti seitsemästi turnauksen voittajana juhlinut Graf, 30, ilmoitti koitoksen jälkeen , ettei hän enää pelaa Wimbledonissa. Kesäkuussa Graf voitti Ranskan avoimen kuudennen kerran, ja päätti **lopettaa pelaamisen** myös Roland Garrosilla.*

(54) - *Viime syksynä **lopetin kiekonheiton** syyskuussa ja aloitin uudelleen huhtikuussa. Pari kuukautta ihmettelin suu auki.*

(55) - *Taidan **lopettaa** koko **keihäänheiton**, Närhi uhkasi.*

Näidetes 51, 53 ja 55 on NSi järgi verbiga *lopettaa* näidatud tegevuse lõpetamist. Näidete 52 ja 55 puhul on aga tegu millegi katkestamisega. Kogu semantilise rühma jooksul on domineeriv verbiga *lopettaa* väljendatud tegevuse lõpuleviimine.

5. Viies moodustunud grupp on *karjäär* (79), mille hulka kuulusid sellised sõnad nagu *karjäär, poliitikukarjäär, spordikarjäär, treenijakarjäär, ajakirjaniku ja TV saatejuhi karjäär, F1 karjäär, jalgpallikarjäär, võrkpallikarjäär,*

poksikarjäär ja pesapallikarjäär. Neist kõige rohkem oli sõnu karjäär (69) ning poksikarjäär (2).

(56) *Saksalainen alppihiihtäjä Katja Seizinger saattaa **lopettaa** upean **uransa**.*

(57) *Kohu nyrkkeilijä Mike Tysonin (kuva) ympärillä jatkuu. Kun entinen raskaansarjan maailmanmestari palasi kehään Las Vegasissa , mies tuuppasi vastustajaansa Orlin Norrisia juuri, kun tuomari oli puhaltanut ensimmäisen erän päätyneeksi. Norris loukkasi kaatuessaan polvensa ja Tyson menetti palkintorahansa. Tyson harmistui niin, että aikoi **lopettaa nyrkkeilyuransa**.*

Kuna verbiga *lopettaa* on nii näites 56 kui ka 57 silmas peetud millegi katkestamist või poolelijätmist, siis võib öelda, et NSi järgi on siinsetel juhtudel kasutusel *lopettaa* teine tähendus. Terves käesolevas semantilises valdkonnas väljendas verb *lopettaa* üldiselt tegevuse poolelijätmist.

6. Kuuenda semantilise rühm kannab nimetust *loomade surmamine* (27) ning see näitab seda, kuidas mingi looma (näiteks haige looma) elu lõpetatakse. Rühmas olid objektideks sellised sõnad nagu *loomad, koerad, lemmikloomad, lehmad, põdrad, hobused, karu, metkassid, jahiloom ja naaritsad*. Enim tuli ette sõnu *põdrad* (7), *loomad* (6) ning *lemmikloomad* (3).

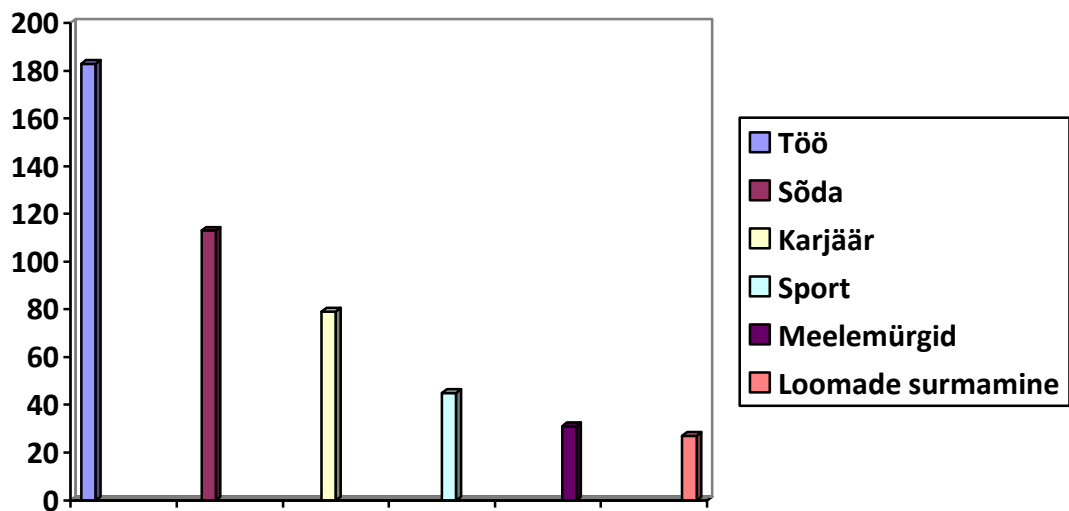
(58) - *Se on timantti , jos se vain on muuten tervepäinen. Selvästi hullut ja sairaat **eläimet lopetetaan**, liian pehmeät pyritään myymään siviiliin.*

(59) - *Hirviä ei voitu hätyyttää pois ihmisten asuinalueilta, sillä ne voisivat vauhkoontua. Kaksi **hirveä lopetettiin** ja lihat saatiin nopeasti huutokaupattua paikalla olleille ihmisille, vanhempi konstaapeli Matti Haavisto kertoo.*

(60) *Ilman lupaa **lemmikkiä ei voi** kuitenkaan **lopettaa**.*

Kogu valdkonnas kui ka nimetatud näidete põhjal tuleb ilmsiks, et verb *lopettaa* tähendab siinsetel juhtudel surmamist, loomade elu lõpetamist. Mingi tegevuse lõpuleviimisega ei ole otseselt tegu.

Alljärgnev joonis annab ülevaate nendest semantilistest gruppidest, mis moodustusid nende objektide esinemissageduse põhjal, mida verbiga *lopettaa* kasutati kõige enam. Kokku tekkis analüüsitud materjali alusel üheksa gruppi, mis on tähistatud erinevate värvidega. Joonisel olevad arvud näitavad seda, kui tihti mingi objekt on esinenud verbiga *lopettaa*. Rühmad esinevad nende esinemissageduse järgi, alustades suuremast ja lõpetades väiksemaga.

Joonis 4. Verbiga *lopettaa* enim kasutatud objektidest moodustunud semantilised rühmad

6. VERBIDE *LÕPETAMA* JA *LOPETTAA* KASUTUSKONTEKSTIDE VÕRDLUS

Antud uurimuses esines kahe verbi vahel nii sarnasusi kui ka erinevusi. Tüvede poolest on küll verbid *lõpetama* ja *lopettaa* ühesugused, kuid selgus, et verbidel võib ühes ja samas kontekstis olla eri tähendusi.

Lõpetama ja *lopettaa* tähendavad mõlemad vastavalt situatsioonile millegi valmis või lõpuni tegemist või hoopis katkestamist ja poolelijätmist. Mõlema verbi analüüsi käigus moodustusid sarnased semantilised valdkonnad, milleks olid *sport*, *töö* ja *sõda*. Töö valdkonna puhul esines *lõpetama* ja *lopettaa* puhul nende mõlemaid tähendusi – nii katkestamisi kui ka lõpuleviimist. Üldiselt aga ei saa neid semantilisi rühmi päris sarnasteks pidada, kuna eesti keele puhul oli ülekaalus verbiga *lõpetama* väljendatud lõpuleviimine, soome keeles oli verbiga *lopettaa* enim väljendatud katkestamisi. Küll aga tuli sõja ja spordi valdkondade kontekstides sarnaseid tulemusi – nimelt nii eesti kui ka soome keeles näitavad verbid *lõpetama* ja *lopettaa* sõjaga seotud valdkonnas enamasti millegi poolelijätmist, spordiga seotud semantilistes gruppides väljendasid verbid *lõpetama* ja *lopettaa* lõpuleviimist.

Moodustunud semantilised valdkonnad on keeliti samuti varieeruvad. Esimese näitena võib tuua sellise semantilise rühma nagu õppeasutused, mis moodustus verbi *lõpetama* analüüsimise jooksul (verbi *lopettaa* analüüsi käigus esines kooli lõpetamist mõnel juhul). Õppeasutustega seonduvates olukordades võib verbide *lõpetama* ja *lopettaa* kasutus tekitada arusaamatusi. Kui eesti keeles on harjumuspärane öelda *kooli lõpetama*, siis soome keeles tähendab see antud kontekstis kooli poolelijätmist. Soome keeles on sel puhul teistsugused vasted olenevalt kooliastmest: *päästä koulusta* (kooli lõpetada), *valmistua yliopistosta* (ülikooli lõpetada).

Teise kasutuskontekstide erijoonena võib välja tuua selle, et lepingute (eesti keele verbi *lõpetama* analüüsi käigus kujunenud semantiline rühm) lõpetamise korral on verbide kasutuskontekst erinev. Eesti keeles öeldakse *lepingut lõpetama*, kuid soome keeles tekib jällegi ettekujutus lepingu poolelijätmisest. Siinkohal kasutatakse soome keeles vastavat väljendit *purkaa sopimus*, kuigi käesolevas töös ei esinenud verbi *lopettaa* analüüsimisel lepingute lõpetamisi.

Kolmanda olulise erinevusena on verbi *lopettaa* kasutusega moodustunud semantiline valdkond, kuhu koondusid kõik meelemürkidega seotud objektid. Verbi *lõpetama* analüüsi käigus sellist rühma ei kujunenud. Erinevus verbide *lõpetama* ja *lopettaa* vahel seisneb selles, et soome keeles tähendab *lopettaa* *polttaminen/juominen* suitsetamise/joomise poolelijätmist, kuid eesti keeles on sel juhul vastavaks väljendiks *jätma suitsetamine/joomine maha*.

Neljanda erinevusena võib välja tuua semantilise grupi töö alagrupi äri, mis moodustus verbi *lopettaa* analüüsi käigus (verbi *lõpetama* puhul oli 10 juhtu). Soome keeles öeldakse *lopettaa yritys/yhtiö*, eesti keele vasteks on siin *lõpetama firma/ettevõtte tegevus*. Verb *lopettaa* väljendab sellises kontekstis poolelijätmist, kuid verb *lõpetama* tegevuse lõpuleviimist.

Märkimisväärne tulemus on ka see, et soome keeles öeldakse *lopettaa eläin*, mis tähendab looma surmamist või tapmist. Peamine erinevus on see, et eesti keeles esineb sellist konstruktsiooni väga harva. Eesti keeles on verbi *lõpetama* asemel kasutusel verbid *looma tapma* ja *looma surmama* või *looma elu lõpetama*. Niisiis verbil *lopettaa* on niisuguses kontekstis surmamise/tapmise tähendus.

Verbi *lõpetama* analüüsimisel ilmnis selle *des*-vormi rohke esinemine. Seda esines 63 korda, kui samal ajal verbi *lopettaa* vastavat vormi *lopettaen* ei esinenudki. Verbi *lõpetama* *des*-vorm väljendab analüüsi tulemusena loetelu, mis esines alati koos *alates*- ja *alustades*-vormidega.

Paralleelselt üksikute sarnasustega domineerisid selles töös erinevused, mis moodustasid enamiku saadavatest vastustest. Kõige olulisema erinevusena võib välja tuua selle, et soome keeles väljendab verb *lopettaa* rohkem poolelijätmisi või katkestamisi. Eesti keele puhul näitab verb *lõpetama* pigem mingi tegevuse lõpuleviimist.

Verbid *lõpetama* ja *lopettaa* on polüseemilised. Ainestiku põhjal võib järeldada, et samades kasutuskontekstides esines verbidel *lõpetama* ja *lopettaa* rohkem pigem kahekui ühemõttelisusi.

Alljärgnev tabel annab ülevaate semantilistest rühmadest, mis on moodustunud koos verbidega *lõpetama* ja *lopettaa* enim esinenud objektidest. Märgistustest plussmärk (+) tähistab semantilise rühma moodustumist, miinusmärk (-) vastupidist.

Tabel 1. Verbidega *lõpetama* ja *lopettaa* koos esinenud objektidest moodustunud semantilised rühmad

Semantilised rühmad	Verb <i>lõpetama</i>	Verb <i>lopettaa</i>
Õppeasutused	+	-
Aeg	+	-
Lepingud	+	-
Töö	+	+
Sõda	+	+
Õigus	+	-
Meelelahutus	+	-
Sport	+	+
Sõda	+	+
Meelemürgid	-	+
Karjäär	-	+
Loomade surmamine	-	+

7. KOKKUVÕTE

Bakalaureusetöös anti ülevaade verbide *lõpetama* ja *lopettaa* kasutuskontekstidest eesti ja soome keeles. Lisaks tutvustati semantilisi rühmi, mis kujunesid nendest objektidest, mida kasutati verbidega *lõpetama* ja *lopettaa* kõige rohkem. Kogu töö peaesmärk oli leida, millistes kontekstides kasutati verbe *lõpetama* ja *lopettaa* ning missugust tähendust nad seal kandsid.

Käesolev bakalaureusetöö on nii kvalitatiivne kui ka kvantitatiivne. Kvalitatiivse poole pealt oli eesmärk leida need semantilised rühmad, mis moodustusid verbidega *lõpetama* ja *lopettaa* koosinenud objektidest. Kvantitatiivses osas leiti, milliseid objekte esines eraldi kõige rohkem nii verbi *lõpetama* kui ka verbi *lopettaa* analüüsimisel. Samuti selgitati verbide *lõpetama* ja *lopettaa* puhul välja objektide esinemissagedus igas semantilises grupis.

Töö uurimuslik osa põhineb korpusanalüüsil. Verbi *lõpetama* kohta on andmed võetud Postimehe allkorpusest ning tegemist oli 1995.–2000. a. väljaannetega. Uurimiseks võeti 1000 lauset, mille puhul enim pöörati rõhku verbiga *lõpetama* esinenud objektile. Verbi *lopettaa* kohta saadi andmeid CSC – Tieteen tietotekniikan keskus-nimelisest korpusest ajalehest Aamulehti 1999. a. väljaandest. Ka sealt võeti 1000 lauset, mille analüüsimisel oli pearõhk verbiga *lopettaa* esinenud objektile.

Bakalaureusetöö jagunes kahte osasse: töö teoreetilises osas oli juttu tähendusest ja selle erinevatest tüüpidest ning verbidest ja nende semantilistest rühmadest, liikidest, muutumisverbidest ja polüseemiast. Töö empiirilises osas uuriti verbide *lõpetama* ja *lopettaa* kasutuskontekste ning saadud tulemusi võrreldi.

Bakalaureusetöö uurimuslikus osas võrreldi verbide *lõpetama* ja *lopettaa* analüüsi käigus saadud tulemusi ning selgus, et rohkem esines kahe verbi tähenduste vahel erinevusi. Verbi *lopettaa* puhul esines rohkem tegevuse katkestamisi ning verbiga *lõpetama* väljendati enam tegevuse lõpuleviimist.

8. KIRJANDUS

Bloomfield, Leonard 1933. *Language*. New York, Chicago, San Francisco, Toronto: Holt, Rinehart and Winston.

EKSS = Eesti keele seletav sõnaraamat. [WWW] <http://www.eki.ee/dict/ekss/> (23.05.2013)

Eslon, Pille, Katre Õim, Annekatrin Kaivapalu, Reili Argus, Erika Matsak 2010. Kuidas uurida esimese ja teise keele omandamist? – Lähivõrdlusi. *Lähivertailuja* 20, 11–46.

Jantunen, Jarmo H. 2011. Kansainvälinen oppijansuomen korpus (ICLFI): typologia, taustamuuttujat ja annotointi. – Lähivõrdlusi. *Lähivertailuja* 21, 86–151.

Kangasniemi, Heikki 1997. *Sana, merkitys, maailma. Katsaus leksikaalisen semantiikan perusteisiin*. Helsinki: Finn Lectura.

Karlsson, Fred 2002. *Üldkeeleteadus*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Labi, Kanni 2007. Eesti regilaulude verbisemantika. – *Mäetagused* 35, 115–140.

Langacker, Ronald 2008. *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Leino, Pentti 1993. *Polysemia – kielen moniselitteisyys*. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

NS = *Nykysuomen sanakirja osa III, L–N*, 211, 13. köide. 1992. Porvoo–Helsinki.

Pajunen, Anneli 1999. Suomen verbirektiosta. Verbin argumenttirakenteen jäsenten valinnasta. Turu: Turun yliopiston Yleisen kielitieteen julkaisuja 1.

Pajusalu, Renate 1994. Muutumisverbid eesti keeles ja nende vasted soome keeles. – *Lähivertailuja* 8. Oulu: Oulun yliopiston Suomen ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja 40.

Pajusalu, Renate 2009. Sõna ja tähendus. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Pällin, Kristi, Annekatrin Kaivapalu 2012. Suomen *mennä* ja *lähteä* vertailussa: *lähtökohtana vironkielinen suomenoppija*. – Lähivõrdlusi. Lähivertailuja 22, 287–323.

Tenjes, Silvi 2010. Semantika. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Tragel, Ilona 2001. Eesti *saama* ja *võima* ning soome *saada* ja *voida*. Tähendused ja vastavused kognitiivse grammatika vaatenurgast. – Keel ja Kirjandus 2, 99–110.

Tragel, Ilona 2003. Eesti keele tuumverbid. (= Dissertationes Linguisticae Universitatis Tartuensis 3.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Materjali allikad

CSC – Tieteen tietotekniikan keskus <http://www.csc.fi/tutkimus/alat/kielitiede>
(02.05.2013)

Postimehe allkorpus <http://www.keeleeveeb.ee/> (24.04.2013)

9. TIIVISTELMÄ

Kandidaatintutkielmassa annettiin yleiskatsaus verbien *löpetama* ja *lopettaa* käyttökonteksteista viron ja suomen kielessä sekä semanttisista ryhmistä, jotka muodostuivat niistä kohteista, jotka esiintyivät eniten tutkittavien verbien kanssa. Tutkimuksen päätavoitteena oli löytää minkälaisissa konteksteissa päätettiin valita verbit *löpetama* ja *lopettaa* sekä millaista merkitys niissä oli.

Esillä oleva kandidaatintutkielma on sekä laadullista että määrällistä. Laadullisessa osassa tavoitteena oli löytää ne semanttiset ryhmät, jotka muodostuivat verbien *löpetama* ja *lopettaa* kanssa olevista kohteista. Määrällisessä osassa löydettiin minkälaisia kohteita esiintyi eniten erikseen sekä verbin *löpetama* että verbin *lopettaa* analysoinnissa. Lisäksi selitettiin verbien *löpetama* ja *lopettaa* tapauksessa, millaisia kohteita esiintyi eniten jokaisessa semanttisessä ryhmässä.

Tutkimuksen empiirinen osa perustuu korpusanalyysiin. Verbista *löpetama* tietoja on saatu Postimees-korpuksen painoksista vuosilta 1995–2000. Korpuksesta otettiin 1000 lausetta, jossa huomiota kiinnitettiin eniten verbin *löpetama* kanssa esiintyvään kohteeseen. Verbista *lopettaa* tietoja on saatu CSC – Tieteen tekniikan keskuksen korpuksen sanomalehdestä Aamulehti vuodelta 1999. Sieltäkin otettiin 1000 lausetta, jonka analysoinnissa pääpaino oli verbin kanssa esiintyvällä kohteella.

Kandidaatintutkielma jaettiin kahteen osaan: teoreettisessa osassa kerrottiin merkityksestä ja sen erilaisista tyypeistä sekä verbeistä ja niiden semanttisista ryhmistä, lajeista, muutosverbeistä ja polysemiasta. Tutkimuksen empiirisessä osassa tutkittiin verbien *löpetama* ja *lopettaa* käyttökonteksteja sekä saatuja tuloksia verrattiin.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Liis Viks

(sünnikuupäev: 05.10.1988)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Verbide lõpetama ja lopetata tähendused eri kasutuskontekstides,

mille juhendaja on Margit Kuusk,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 03.06.2013